

YİRMİBİRİNCİ YÜZYILIN BAŞINDA AVRASYA VE TÜRKİYE'NİN AVRASYA VİZYONU

Yard.Doç.Dr. Erdinç YAZICI*

Türkiye'nin son yirmi yıllık politik tarihinde iç politikadan dış politika tartışmalarına kadar geniş bir alanda tartışma gündemini meşgul eden olgular arasında **Türk Dünyası** ve **Avrasya**'nın öncelikli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Avrasya kavramı coğrafi yönü ile Avrupa ve Asya kıtalarının ortak adı olarak kullanılmasına rağmen, daha çok sosyal, kültürel, iktisadi, tarihi ve stratejik faktörlerin geri planını oluşturduğu bir biraradalık olarak Doğu Avrupa, Önyasya, Kafkasya ve Orta Asya'yı içine alır. Bir anlamda Avrasya, Karadeniz ve Hazar Denizi etrafında bütünleşmiş bir coğrafya olarak da anlaşılabilir.

Avrasya, uygarlık tarihi boyunca çok önemli bir coğrafya olarak daima önemini korumuştur. Bunun ile ilgili pek çok örnek verebilmek mümkündür. Ancak, yalnızca Avrasya'yı bir baştan bir başa kateden İpekyolu'nun Dünya iktisat tarihi ve uygarlık tarihi bakımından önemini belirtmek bile tek başına yeterli olacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca Avrasya'nın yıldızının sönmeye yüz tuttuğu tek istisnai dönem kuşkusuz soğuk savaş dönemidir. Soğuk savaş dönemi ile Avrasya'nın kaybettiği kırk yıl, insanlık tarihi bakımından önemsiz bir zaman aralığı gibi görünse de, sözkonusu kırk yılda dünyada meydana gelen gelişmeler dikkate alındığında Avrasya coğrafyasının açık bir kayıpla karşı karşıya olduğu ortaya çıkmaktadır.

Soğuk savaş döneminde, Türkiye ve Yunanistan hariç üzerinde yer alan diğer tüm ülkelerin Doğu Bloku içerisinde yer aldığı ve patronajını Rusya'nın üstlendiği bir coğrafya olarak Avrasya, çok farklı ve derin sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana geçen yaklaşık on yılı aşan zamanda Avrasya'da ortaya çıkan gelişmeler, sözkonusu sorunlar hakkında ipuçları vermekte, bu coğrafyadaki ülkeleri, milletleri yeniden tarih sahnesine çıkartmakta; ekonomik zen-

* Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

ginlikleri ve stratejik önemi ile Avrasya, dünyanın yeniden önemli bir cazibe merkezi haline gelmektedir.

Bugün Avrasya'nın gittikçe yükselen önemi ve keşfedilmesine duyulan heyecan farklı sebeplere dayanmaktadır. Bu sebepler batılı güçlere ve batılı olmayan güçlere göre farklı siyasi, iktisadi, stratejik, kültürel ve sosyal gerekçelere sahiptir.

Batılı güçlerin Avrasya'ya duydukları ilgi daha çok iktisadi, siyasi ve stratejik sebeplere dayanır. 1980'lerde doğal gelişme sınırlarına dayanan batı ekonomisinin, gerek başta enerji olmak üzere yeni kaynaklara ulaşabilmesinde, gerekse yeni potansiyel pazarlar bulabilmesinde Avrasya'nın cazibesi ilk bakışta farkedilebilir. Ayrıca **Yeni Dünya Düzeni** kavramı içerisinde Dünyaya yeni bir siyasi düzen vermek isteyen ABD ve batılı güçlerin bu düzenin temel şartının Avrasya'ya hakim olmaktan geçtiğini bildikleri ortadadır. Batılı güçlere göre Avrasya'da istikrarı etkileyebilecek ve dengeyi değiştirebilecek yegane gelişme kendi ifadeleri ile **İslam fundamentalizmi**'dir (Blank 1995: 5). Avrasya'nın asıl kara pazarlarını birbirine bağlayan niteliği, bir yandan Çin ve Uzak Doğu'ya, bir yandan Ortadoğu'ya, bir yandan Orta Avrupa'ya ve Rusya'ya açılan kapı olma özelliği, batılılar tarafından stratejik önemi tartışılmaz bir olgu olarak daima gözönünde tutulmuştur. Batı için bugün Avrasya'ya hakim olmak, her bakımdan dünyanın geleceğine hakim olmanın ön şartını oluşturmaktadır (Aça 2002: 161).

Japonya ve bazı Pasifik ülkeleri için Avrasya'ya ilgi ise, daha çok iktisadi nedenlere dayanmaktadır. ABD ve Batı piyasalarına girmekte zorlanan sözkonusu ülkelerin Avrasya pazarında pay almak istekleri ve yeni kaynaklar üzerinde pay sahibi olma gayretleri izlenmektedir.

Türkler İçin Avrasya Ne Anlama Geliyor?

Türkler için Avrasya belki de tarihsel olarak varoluşlarını ortaya koyan vazgeçilmez bir coğrafyadır. Üçbin yıllık Türk tarihinin bütün hikayesi Avrasya'da geçmiş, Türkler Asya'nın merkezinden Avrasya'nın batı, kuzey, güney bölgelerine doğru yayılma özelliği gösteren uzun bir göç serüvenini bu coğrafyada yaşamışlardır. Göktürkler'den Osmanlı'ya ve genç Türkiye'ye uzanan siyasal macera bu topraklarda hayat bulmuş, uygarlık taşıyan atlılar **çadır**dan **Boğaziçi Medeniyeti**'ne yürüyüşü bu topraklarda gerçekleştirmişlerdir. Türkler için Avrasya acının ve mutluluğun, burukluğun ve umudun yaşandığı yerdir bir anlamda. Kısacası Avrasya Türkler için hem **Atayurt**, hem de **Anavatan** demektir. Türkler için Avrasya **herkesten daha fazla çok şey** demektir.

Soğuk savaşın aşılması ve Avrasya coğrafyasının Bolşevik Devrimi ile pas tutmaya başlayan kilidinin açılması ile ortaya çıkan coğrafyada pek

çok çarpıcı ve heyecan verici gelişme yaşanmıştır. En önemli heyecan verici gelişme ise, kuşkusuz Avrasya coğrafyasına yayılmış **Adriyatik'ten Çin seddine** dev bir **Türk Dünyası'nın** ortaya çıkışıdır. Bugün yeryüzünde Türkler, yükselen Avrasya coğrafyasında yedi bağımsız Türk Devletine, ondan fazla özerk cumhuriyete ve bir çok ülkede otonom bölge ve topluluğa sahip dev bir güç olarak yükselmektedir. Bir anlamda 21. Yüzyıl, bir çok batılı düşünce adamının da ifade ettiği gibi, Avrasya'nın olduğu kadar Türklüğün de yüzyılı olacaktır (Caşın 2002). Tabii barış ve istikrar içerisinde gelişip bütünleşerek bunun başarılabilceğini, Türk dünyası anlayabildiği ve hazmedebildiği sürece bu amaca ulaşabilmek mümkün gözükmemektedir. Bu anlamda Avrasya'nın, geçmişin çekişmelerini ve düşmanlıklarını bir kenara bırakarak, barışın, ekonomik gelişmenin ve halklara huzuru/refahı getiren bir istikrara kavuşması Türklere Ruslara, Makedonlardan Taciklere herkesin arzusu ve ihtiyacı olması gerekmektedir. Çünkü, kalkınma ve refah; barış ve birliktedir.

Avrasya coğrafyasında, barışı ve istikrarı bozacak mikro milliyetçilikler, Avrasya'yı yaşanamaz bir istikrarsızlıklar coğrafyası haline getirecektir. Avrasya coğrafyasının, piyasa ekonomisi yoluyla dünya ekonomisine, demokratikleşme yoluyla dünya politik sistemine bütünleşmesini engelleyecek her gelişme iyi bilinmelidir ki, Avrasya toplumları için felaket demek olacaktır.

Dünyada Küreselleşme Eğilimleri ve Avrasya

Bugün Dünya Bankası rakamlarına göre, Avrasya ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir 676 \$ ile 2695 \$ arasındadır. Bu ortalamalar ile Avrasya ülkeleri düşük gelirli ülkeler grubunun hemen üzerinde yer almaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir ise 19.446 \$ dır (TOBB 1992). Bu çarpıcı farkı kapatıp Avrasya coğrafyasını Avrasya halkları ve Türkler için kalkınmanın ve refahın coğrafyası yapmanın yolu kesinlikle savaş ve çatışmadan değil, barıştan, kardeşlikten, istikrardan, bölgesel işbirliği ve bütünleşmeden geçmektedir. Bu gerçeği Avrasya'nın siyasi kaderini elinde tutanlar çok iyi bilmelidirler.

Bugün dünyada **küreselleşme** kavramı ile anlatılmaya çalışılan yeni iktisadi düzenin iki önemli saçıyağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki **piyasa ekonomisi**, ikincisi ise **bölgesel iktisadi bütünleşme**dir. Bu iki saçıyağının altyapısını ise, **temel insan hak ve özgürlükleri** ile **demokratik değerler** oluşturmaktadır. Sözkonusu bütünleşmeleri sağlıklı gerçekleştirebilmiş ülkelerin bu bütünleşmelerden önemli kazançlar elde ettikleri ise bilinen bir gerçektir.

Dünyada bugün, çeşitli bölgesel ekonomik işbirliği tecrübelerinin yaşandığı görülüyor. Ancak ekonomik küreselleşmenin motor gücünü oluş-

turan bölgesel birlikler arasında en önemlileri olarak Avrupa Birliği, NAFTA, EFTA, Pasifik Birliği ve Avrasya coğrafyasında güçlenmeye çalışan ve Türkiye'nin önderlik yapmaya çalıştığı KEİB sayılabilir (Hüseyinov 2002).

KEİB tecrübesi, yukarıda bir iktisadi birliğin başarısı bakımından sayılan iktisadi kriterlerin ne derece haklı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü KEİB ülkelerinin (Türkiye ve Yunanistan hariç) piyasa ekonomisine çok uzak iktisadi yapıları ve yapısal bir değişimin içinden geçiyor bu değişimin sarsıcı etkisini yaşıyor olmaları nedeni ile kısa dönemde başarılı olamamaları acı bir tecrübe olarak yaşanmaktadır. Ancak KEİB bir ihtiyaçtır ve henüz herşeyin başında bulunduğu unutulmamalıdır.

Avrasya'da Türkiye Merkezli Bir Değişim ve İktisadi Bütünleşme Modeli Mümkün mü?

Türkiye, Avrasya ülkeleri içerisinde SSCB'nin dağıtılmasından sonra jeopolitik konumu, iktisadi tecrübe ve birikimi tarihi birikimi ile yeni ortaya çıkan Avrasya ülkelerine **sağlıklı bir değişim modeli** önerebilecek en önemli/belki de tek ülkeydi. Olumsuz bazı tecrübelerle rağmen bugün hala KEİB bir anlamda bu değişim modelini hazırlamak ve Avrasya çapında bir iktisadi bütünleşmenin yolunu açabilmek bakımından Türkiye için çok önemli bir laboratuvar özelliği taşımaktadır.

Avrasya ülkelerinde, Sosyalist Blok dağıldıktan ve SSCB parçalandıktan sonra değişimin genel anlamda iki çizgi üzerinde ilerlediği izlenmektedir. Bunlardan ilki, komünist rejiminden demokrasiye doğru bir gelişim olarak karşımıza çıkarken, ikincisi ise devletçi ekonomiden piyasa ekonomisine doğru bir seyir takip etmektedir. Geçiş döneminin oluşturduğu moral kargaşasının, bu geçişleri sık sık krizlerle kilitlendiğine şahit olunmakta Rusya'da olduğu gibi bazen de faşizan diktatörlük eğilimlerinin güç kazandığı görülmektedir. Anlaşılan odur ki, Avrasya ülkelerinin bazı çok olumlu örneklerle rağmen, demokrasinin bir başıbozukluk düzeni, piyasa ekonomisinin ise bir kuralsızlıklar ekonomisi olmadığını öğrenmeleri biraz daha zaman alacaktır.

Avrasya ülkelerinde yaşanan sözkonusu geçiş döneminin ağır sorunlarından çıkış yolu nedir? Bu soru aslında bugünden yarına kolay cevabını bulamayacak, zor bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Ancak herşey için başlangıç noktasını oluşturacak **bireysel teşebbüs gücünden** yoksunluk bugün en temel sorun olarak Avrasya ülkelerinin karşısında durmaktadır. Yıllarca komünist rejim içerisinde, bastırılmış, kişiliği yok edilmiş, gününü gün eden iddiasız insanlardan oluşmuş bir toplum yapısından, demokrasinin aradığı **bireyin** ve piyasa ekonomisinin en temel faktörü **teşebbüs gücünün** ortaya çıkması hiç de kolay olmayacağı ben-

zemektedir. Vatandaşları inisiyatif almaktan, üretici olmaktan uzaklaştırmış eski sistemin enkazı altında, maalesef demokrasinin ihtiyaç duyduğu, aynı zamanda demokrasiyle beslenebilen sivil yapılanmalar konusunda yeterli/sağlıklı eğilimlere sahip bir toplum yapısı çıkamamıştır.

Türkiye yaşanan onbeş yıllık tecrübeye ve bazı olumsuz koşullar karşısında Avrasya'da bir model ve yeni bir cazibe merkezi olma şansını kısa vadede kaybetmiş gibi görünse bile, aslında orta vadede yeniden kazanılma şansına sahip görülmektedir.

Avrasya'da Piyasa Ekonomisine Geçiş Sorunları

Bilindiği gibi bir iktisadi model olarak piyasa ekonomisini diğer iktisadi modellerden güçlü kılan bazı çok önemli özelliklere sahip oluşudur. Bunlar ana başlıklarla; arz/talep dengesinde uyumu üretmesi, bireysel özgürlükleri ön plana çıkarması, bürokrasiyi önlemesi/en aza indirmesi, bir ülke için dünya ekonomisine entegrasyon bakımından en uygun bütünleşme modeli oluşu ve ekonomik etkinlikteki üstünlüğüdür. Piyasa ekonomisi, bu özellikleri çerçevesinde bugün dünyada başarısı açıkça kabul edilmiş en önemli iktisadi model olma özelliğine sahiptir.

Bugün Avrasya ülkelerinde başarılı bir geçişi zorlaştıran faktörler, genel anlamda bütün ülkeler için geçerli faktörler olmasına rağmen, ülkeden ülkeye farklı ağırlık ya da öncelik sıralarına sahip olmaları dolayısı ile çok boyutlu, bazen de kompleks özellikler taşımaktadırlar.

Sorunların bütün çok boyutlu ve kompleks özelliklerine rağmen genel anlamda eski doğu bloku ülkelerinde sağlıklı bir geçişi temin edebilmek bakımından alınması gereken tedbirler şu ana başlıklar altında ifade edilebilir:

* Belirli bir düzen içerisinde devlet elindeki üretim tesisleri özel kesime aktarılmalı, özel girişim teşvik edilmeli, özel girişimin serpilip gelişebileceği bir ortam yaratılmalıdır.

* Mevcut sanayiler yeniden reorganize edilmeli, dünyadaki ekonomik normlara uygun olarak karşılaştırılmalı ekonomik üstünlüğe sahip ya da sahip olabilecek sanayiler uygun/geçici koruma koşullarında yapılandırılmalıdır.

* Geçiş dönemi özellikleri dikkate alınarak **sosyal devlet** anlayışı içinde **önce insan** olgusundan hareketle sağlıklı dengeler kuruluncaya kadar gereken doğru müdahaleler yapılmalı, bu müdahalelerin geçici olarak ve geçiş döneminin sağlıklı yaşanabilmesi için yapıldığı unutulmamalıdır.

* Başta başarısız bir netice veriyor gibi görünse de KEİB gibi bölgesel entegrasyonların önemli bir dönüşüm faktörü olduğu ve önemli tecrübeler yaratacağı unutulmamalıdır. Bu tip bütünleşmelerin ekonomiler için dışa dönek bir büyüme faktörü olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

* Fiyatların serbestçe oluştuğu **piyasanın** ortaya çıkışına mutlaka fırsat verilmelidir. Piyasanın oluşmadığı bir ekonomide, piyasa ekonomisinin varolmayacağı unutulmamalıdır. **Piyasa** demek bir anlamda rekabet ortamı demektir. Rekabet ortamının doğuşuna ve güçlenmesine yol verilmeli, bununla ilgili olarak her türlü tedbir alınmalıdır.

* Menkul kıymetler borsası kurulmalı ve geliştirilmeli, güçlü bir piyasa ekonomisi bakımından hayati olan bankacılık sistemi güçlü bir biçimde süratle yapılandırılmalıdır (TOBB 1992).

Bu tedbirlerin alınması ve hayata geçirilebilmesi bakımından Avrasya coğrafyasında frenleyici bir faktör olarak halen daha güçlü bir tutucu komünist parti bürokrasisinin varlığını ve değişimin büyük çapta bugün bunlar elinde yürütüldüğünü de burada ayrıca belirtmek gerekmektedir. Sosyal dengelerin alt-üst edilmesi ihtimali karşısında, zaman kaybettirecek geriye dönüş maceralarının her an yaşanabilme ihtimali de gözönünden uzak tutulmamalıdır. Eski kadrolar elinde yeniden yapılanmanın nereye gideceği doğrusu önemli bir merak konusudur.

Avrasya ülkelerinde, geçiş dönemi iktisadi ve siyasi gelişmeleri hakkında kısa başlıklar halinde birer paragraflık özet bilgi vermek gerekirse, durum şöyle ifade edilebilir:

Romanya, Çavuşesku'ya yönelik halk ayaklanması ile başlayan değişim dönemine çok olumsuz şartlarda adım atmıştır. Ancak, Romen ekonomisi süratle kendisini toparlayarak, 1993'de % 70'lere kadar inen enflasyonun, 1994'de % 30'lara kadar gerilemesiyle olumlu sinyaller vermeye başlamıştır. Olumlu gelişmeler Romen ekonomisinde devam etmektedir. Romanya bugün Avrupa Birliği üyeliğinin kapısına gelebilmiştir.

Arnavutluk, değişimin belki de en çok etkilendiği ülkeler içerisinde baş sıralarda yer almaktadır. Yalnızca 1989-1992 yılları arasında Arnavutluk GSMH'sında % 50'ye varan azalmanın gerçekleştiğini söylemek bile ekonomik sıkıntıların boyutunu vermeye yeterlidir. Bu olumsuz gelişmeye rağmen 1994 yılında % 5-8 oranında bir büyümenin sağlanması belki olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Makedonya, eski Yugoslavya'dan devraldığı % 1900 oranında yüksek enflasyon rüzgarıyla 1992 yılında bile başı dertte idi. Yunan ve Sırp ambargosuna rağmen 1994 yılında Makedonya enflasyon oranını % 50'ler seviyesine çekerek, büyük bir başarı sağlamış durumdadır. Makedon

ekonomisinin göstergeleri çok ağır Yunan ambargosuna rağmen olumlu sinyaller vermeye devam etmektedir.

Bulgaristan, 1990'dan 1993'e uygulanan ekonomik istikrar programının başarısız olması sonucunda Sosyalist Parti'nin yeniden iktidara gelmesi ile son dönemde ilginç siyasal ve iktisadi gelişmeler yaşamış bulunuyor. Bu ülkede liberalleşme eğilimlerinin bugün çok başarılı bir aşamaya geldiği görülmektedir. Bulgaristan da bugün Avrupa Birliği'nin kapısında.

Moldova'da, ekonomik gelişmelerden daha çok siyasal sorunların ön planda olduğu bir son beş yıl yaşanmış bulunuyor. Bağımsızlık yanlısı Rusların tek taraflı ilan ettikleri cumhuriyetle başı dertte olan Moldova yönetiminin, Özerk Gagavuz Cumhuriyeti'nin statüsünün sağlamaştırılması sonucunda Gagavuzlarla ciddi bir sorunu bulunmuyor.

Ukrayna, SSCB'nin çözülmesi sonucunda çok önemli bir coğrafyada, çok önemli sanayi tesisleri ile tarih sahnesine çıkan önemli bir ülke olmasına rağmen, siyasal istikrarı bir türlü yakalayamamış bulunuyor. Kıırım Özerk Cumhuriyeti'nin tek yanlı Rusya'ya bağlanma kararı arkasından gelişen olaylar ile Karadeniz donanması dolayısı ile Rusya ile yaşanan itilaflar, siyasal krizden kurtulamayan bu önemli ülkeyi iktisadi yeniden yapılanmada güçsüz bırakmaktadır.

Şunu kabul etmek gerekir ki, Rusya'daki gelişmeler Avrasya'nın geleceğini büyük çapta etkileyecek gelişmeler olacaktır. Bir kısmını Türklerin oluşturduğu cumhuriyetler ve otonom bölgelerden oluşan bu federatif güçte ortaya çıkan istikrarsızlıklar Avrasya'da çok önemli gelişmelerin kaynağı olabilir. Yeltsin döneminde de ekonominin iyiye gitmediğine yönelik ortaya çıkan göstergeler, halkta ortaya çıkan rahatsızlıklar ve siyasal kaos beklentisi beklenmedik gelişmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Rusya'da ekonomik reformlarda süratli mesafe alınamazken, dış politikada **Atlantikçi** ve **Avrasyacı** diye ifade edilen iki çizgi arasında Atlantikçiler ağırlıklı olarak iktidarda gözükmektedirler. Ancak Rusya'nın dünyadaki yeni yerini tayin etmesinin biraz daha zaman alacağı rahatlıkla söylenebilir. Bu dev ülkenin iktisadi istikrara ulaşabilmesi bugünden yarına kısa zamanda gerçekleşebilecek bir olay değildir. Putin'li yıllar Rusya için geleceğe dönük perspektiflerin daha da belirginleşeceği yıllar olacaktır.

Gürcistan, Abhazya krizinden sonra kendini toparlayabilmiş gözükmemektedir. Eski SSCB Dışişleri Bakanının Cumhurbaşkanı olarak bütün siyasal tecrübesini kullanmasına rağmen, toparlanma zaman içerisinde gerçekleşeye benzemektedir. 2000'li yıllarda yapılan yeni politik oluşumlar/diyaloglar Gürcistan'a nefes aldirmiştir.

Ermenistan'da da iktisadi durum pek parlak görünmemekte, dünyadaki Ermeni Diasporası'nın destek ve yardımlarıyla durum düzeltilmeye çalışılmaktadır. Karabağ sorununun saldırgan tarafının, Karabağ'da ödemek durumunda kaldığı maddi fatura önemli bir istikrarsızlık kaynağıdır.

Azerbaycan, siyasi istikrarsızlıklardan bir türlü kurtulamayan ülke görüntüsünü halen korumaktadır. Karabağ'ın Ermeniler tarafından işgali Azerbaycan'ı bugün güç bir durumda bırakmaktadır. İktisadi sorunlar, imzalanan petrol anlaşmalarının adeta somut neticesini beklemektedir. Azerbaycan'da gelecek ve istikrar büyük çapta Bakü-Ceyhan boru hattına bağlıdır.

Kazakistan belki Avrasya'nın ve Türk Devletlerinin siyasi bakımından en istikrarlısı gibi gözükmektedir. Ancak iktisadi reformlarda somut neticelerin Kazakistan'da da alındığı söylenemez. Kazakistan'ın içinde yaşayan yoğun Rus nüfusa rağmen istikrarın korunması çok önemlidir.

Özbekistan, Orta Asya'nın kalbi, Avrasya'nın en önemli ülkelerinden birisidir. Siyasi liberalleşmede önemli bir mesafe alınamamasına rağmen, iktisadi birtakım neticeler alındığı görülmektedir. Başta altını ile doğal kaynaklar bakımından zengin bu Türk cumhuriyetinde toparlanma eğilimleri gözlenmektedir.

Türkmenistan, Avrasya'da ve Orta Asya'da en süratle toparlanan ülkeler içerisinde görünmektedir. Yine siyasi liberalleşme alanında önemli bir gelişme sağlanamayan bu Türk cumhuriyetinde doğalgaza dayalı olarak yapılanmaya başlayan iktisadi hayat, doğalgaz projeleri hayata geçtiğinde çok daha güçlü boyutlar kazanacaktır.

Tacikistan'da durum iktisadi bakımdan olumsuzluklarını koruyor görünüyor. Siyasi bakımdan ise istikrarı sağlamanın çok güç olacağı bütün göstergeleri ile ortadadır. Avrasya coğrafyasında siyasi çalkantıya ve istikrarsızlığa en açık ülkelerden birisi. Tacikistan'ın geleceği, doğrusu herkes için merak konusudur (Akçalı 2002, Werner 1998, Hatipoğlu 2000, Hasanoglu 2001).

Avrasya ülkeleri üzerindeki kısa kuşbakışı değerlendirmeden çıkabilecek ilk sonuç; siyasi istikrarın ve iktisadi dönüşüm ve gelişimin bu coğrafyada hiç de kolay olmayacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Kaynakları büyük, ancak önemli bir kısmında siyasi birikim eksikliği bulunan, yine hemen tamamında bilim/teknoloji ve teşebbüs gücünü birleştirme yeteneği kazanılamamış ülkelerde, bu yetenek kazanıldığında çok şey değişecektir.

Ekonomik göstergeler ortaya çıkarmaktadır ki, özellikle Azerbaycan, Rusya ve Orta Asya ülkeleri bilim/teknoloji ve teşebbüs gücünü bir araya getirebildikleri noktada on-onbeş yıl içerisinde dünyanın kalkınmış ülkeleri arasına girebilme imkanlarına sahiptirler. Şurası unutulmamalıdır ki, sözkonusu ülkeler dünyada çok önemli petrol, doğalgaz ve altın rezervlerinin üzerinde oturmaktadırlar.

Türkiye Bakımından Avrasya

Türkiye'nin, 1917 bozgunu ile başlayan bir anlamda coğrafyasına gömülüştü; İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan soğuk savaş şartları ile adeta coğrafyasından kopuşu ile tam bir büzüşme ve içe kapanmayı getirmişti. Anadolu toprakları, tarihte olmadığı kadar uzak bir çevre coğrafya haline gelmiş, Türkiye batının SSCB'ne karşı ileri bir karakolu durumuna düşmek zorunda kalmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonucu yapılan bloklaşma, aynı zamanda Türkiye'yi 1917'de bıraktığı hinterlandından tamamen koparmıştı. Bir anlamda Türkiye soğuk savaş döneminde coğrafyasında yalnızlığa mahkum olmuş bir ülke görüntüsünde idi.

1989 yılından itibaren ortaya çıkan gelişmeler; süratle soğuk savaş şartlarının aşılması, Doğu Bloku'nun parçalanması ve SSCB'nin dağılması ile birlikte Türkiye bir anlamda 1917 şartlarına yeniden dönüşü yaşamıştır. Ancak bu defa daha güçlü temellere dayanan ve daha ağırlıklı bir Türklük dünyasının varlığını üzerinde taşıyan büyük bir Avrasya coğrafyasına dönüştü. Bu bir anlamda herşeyin ters-yüz olması ve Türkler için tarihin yeni bir avans açışı anlamına da geliyordu. Yeni Türk devletleri ile birlikte Avrasya'da yeni bir tarih sayfası açılmış oldu. Aynı zamanda dünya tarihi için de yeni bir sayfa açılıyordu. Doksanlı yılların başı, bu değerlendirmelerin Batı basınında sıkça yapılarak **Yeni Osmanlı** kavramının telaffuz edilmeye başlandığı yıllar oldu.

Yukarıda bahsedilen gelişmeler, Türkiye'nin soğuk savaş dönemi jeopolitiğini tamamen tasfiye etti. Türkiye'yi coğrafyada doğudan batıya, kuzeyden güneye, her bakımdan en stratejik ülke konumuna getirdi. Türkiye bu gelişmelerin çok süratli yaşanması sonucunda oldukça hazırlıksız bir noktada değişimlere intibak etmeye çalıştı, çalışıyor.

Avrasya coğrafyasında ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye'yi beklenmedik çabuklukta ve çok hazırlıksız yakalaması, dış politikada soğuk savaş dönemi konforuna alışmış Dışişleri bürokrasisini çok güç durumda bırakmıştır. 2000'li yıllarda Türk Dışişleri yeni şartlara süratle ayak uydurmaya çalışmaktadır.

Asıl perspektif ve öncelikler oluşturma, bir **vizyon** geliştirme sorunuyla karşı karşıya kalan Türkiye'de 2000'li yıllarda sorun; **büzüşme re-**

torîgi üzerine oluşmuş bürokratik kurumsallaşma ile, ihtiyaç duyulan Avrasya'ya açılım ve bütünleşme programı arasındaki çelişkide yatmaktadır. Dolayısı ile Türkiye'de Avrasya'ya açılım ve bir vizyon geliştirmenin ilk koşulunun bir bürokratik ve siyasi yeniden yapılanma olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye bugün Avrasya'da, coğrafyanın ve tarihin kendine sunduğu çok büyük imkanlarla karşı karşıyadır. Türkiye bu sorumluluğu taşıyacak ve bu tarihsel misyonu yerine getirecek çok kaliteli bir hariciye bürokrasisinden, dürüst ve girişimci ruha sahip misyoner ruhlu tüccar ve sanayicisine kadar etkin bir insan unsuruyla tarihsel sorumluluğunu yüklenmelidir. Bu tarihsel sorumluluk, aslında bugün artık Türkiye'nin tercihi değil, bir anlamda mahkumiyetidir. Çünkü, Türkiye artık Avrasya coğrafyasında ekonomik gerekçelerden öte moral faktörlerden dolayı bir tarihsel sorumlulukla karşı karşıyadır. Türkiye için Avrasya'da yaşanan tarihsel bir sınavdır da aynı zamanda. Mutlaka başarılması gereken bir tarihsel sınav!

Türkiye'nin bugün uyguladığı Avrasya politikasının uzun soluklu ve perspektiften yoksun bir politika olduğu bilinmektedir. Bunun en iyi belgesi Yeni Türk Cumhuriyetlerine verilen ölçsüz vaatlerin oluşturduğu hayal kırıklıklarının ortaya çıkardığı neticelerdir. Türkiye en kısa zamanda kısa, orta ve uzun dönem politikalarının belirlendiği bir **Avrasya Politikası** ortaya koymalıdır. Çünkü bugün için Avrasya artık Türkiye'nin geçmişinden çok geleceğini temsil etmektedir.

Türkiye'nin, Avrasya coğrafyasındaki temel politik tercihleri, ülkelerin iç işlerine karışmama temel tercihinden hareketle, barışın, kardeşliğin ve uluslararası dayanışmanın öne çıkarıldığı, ancak mevcut politik yapılanmanın güçlendirilerek korunmasını esas alan bir temelde yapılandırılmaktadır.

Türkiye, Avrasya'da iktisadi bütünleşme yollarını bütün olumsuz tecrübelerle rağmen zorlamalı, KEİB'e hayat vermeye gayret etmeli, ECO'yu güçlendirerek işlerlik kazandırmaya çalışmalıdır. Bu temelden bir **Avrasya Ekonomik Birliği**'nin doğabilme imkanlarını zorlamalıdır.

Türkiye, piyasa ekonomisine geçişte ve demokratikleşme sürecinde Avrasya ülkelerine tecrübe ve birikimini aktarmalıdır. Bu konuda somut ticari ilişkiler ve sivil toplum kurumları aracılığı ile alınacak neticelerin çok daha etkili ve rasyonel olacağı unutulmamalıdır. Türk girişimcilerin Avrasya'da faaliyet göstermeleri özendirilmelidir. Sivil toplum kurumlarıyla diyalogu ve dayanışması özendirilmeli, bu zeminde kurulacak uluslararası birliklere maddi/manevi gerekli olan tüm destek verilmelidir.

Sivil toplum kuruluşlarının Avrasya'da sağladığı ve sağlayacağı başarının, devletin resmi kurumlarına göre hem daha az maliyetli, hem daha etkili ve kalıcı başarılar olmasının ötesinde, asıl bütünleşmeyi tesis edecek başarılar olacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Siyasi iktidarlar bunu anlamalı ve yeni Avrasya politikasını bu temeller üzerine yapılandırmalıdır.

Sonuç olarak, yaşanan tüm olumsuz tecrübelerle rağmen, bugün Avrasya coğrafyasında Türkiye, yeni bir toparlanma ve bir yeni tarihsel iddia ortaya koyma imkanlarına sahip görünmektedir. Türkiye'nin Avrasya coğrafyasına güçlü dönüşü, kuşkusuz yeni ve güçlü bir **Avrasya Vizyonu** ile başlayabilir.

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet, "Avrasyacı Yaklaşımın Türkiye Çeşitlenmeleri ve Türk Dünyasının Geleceği", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul 2002
- AKÇALI, Pınar, "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlık Dönemi Temel Sorunlarına Genel Bir Bakış", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul 2002
- BLANK, Stephen, "Orta Asya, Güney Asya ve Asya Güvenliği", **Avrasya Etüdüleri Dergisi**, Sonbahar, 1995
- CAŞIN, Mesut Hakkı, "Türk Devletlerinin Avrasya Jeopolitiğine Yeni Stratejik Vizyonu ve İşbirliği Boyutları", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul 2002
- HASANOLU, Mürteza, "1991 Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Kamu Yönetiminde Yerel Yönetimlere İlişkin Demokratik Gelişmeler", **Avrasya Etüdüleri Dergisi**, 2001
- HATİPOLU, Esra, "Orta Asya Cumhuriyetleri Arasında Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon Hareketleri", **Avrasya Etüdüleri Dergisi**, İlkbahar-Yaz, 2000
- HÜSEYİN, Fuat, "Avrupa Birliği-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri ve Türkiye", **Avrupa Etüdüleri Dergisi**, Kış 2002
- TOBB, **Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi, Türkiye ile İlişkileri**, İstanbul 1992